

Piotr Hajduga

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ISTOTA I GENEZA SPECJALNYCH STREF EKONOMICZNYCH*

Streszczenie: Specjalne strefy ekonomiczne (SSE) stanowią stosunkowo nowy instrument polityki gospodarczej w Polsce. Zostały one wprowadzone dopiero w kilka lat po rozpoczęciu przemian związanych z procesem transformacji systemu społeczno-gospodarczego. Podstawowym celem ich tworzenia było uaktywnienie gospodarcze wybranych terenów poprzez restrukturyzację z udziałem instytucji i wsparcia, przede wszystkim w postaci ulg i zwolnień podatkowych. Bardzo ważną rolę w tym procesie odegrało również zaangażowanie zewnętrznych inwestorów, ich kapitału oraz technologii. Z funkcjonowaniem specjalnych stref ekonomicznych wiązały się także inne, w założeniach równie ważne cele, które miały doprowadzić do zmiany monokultury przemysłowej oraz zapewnić wymagane miejsca pracy w regionach charakteryzujących się nadwyżką siły roboczej.

Słowa kluczowe: specjalna strefa ekonomiczna, strefa uprzywilejowana, strefa wolnocłowa, strefa eksportowa.

1. Wstęp

Współczesne regiony, stając się istotnymi elementami przestrzeni gospodarczej, zaczynają odgrywać coraz większą rolę w kształtowaniu zjawisk społecznych i ekonomicznych. Źródła tych zmian mają niewątpliwie charakter wielowątkowy, a do ich podstawowych przyczyn należy zaliczyć przede wszystkim przyspieszenie i intensyfikację natężenia we współczesnej gospodarce światowej procesów rozwoju oraz postępującą globalizację, a także zjawiska społeczne¹. Trzeba jednak zaznaczyć, że mimo ciągłego rozwoju wiedzy (innowacji) i stosowanych rozwiązań, zjawiska ekonomiczne często charakteryzują się bardzo mocnym zróżnicowaniem terytorialnym, co w konsekwencji prowadzi do narastania dysproporcji przestrzennych, które mogą negatywnie oddziaływać na zrównoważony rozwój danego regionu. Aby przeciwdziałać dysproporcjom, które powstają w trakcie przemian jakościowych i ilościowych

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2008-2010 jako projekt badawczy nr N N114 205834.

¹ S. Korenik, *Gospodarka oparta na wiedzy w skali regionu*, [w:] Z. Przybyła (red.), *Gospodarka przestrzenna X*, Wydawnictwo Turystyczne „PLAN”, Jelenia Góra 2007, s. 175.

wych w przestrzeni, stosuje się odpowiednie instrumenty mające na celu złagodzenie niekorzystnych zjawisk.

Spośród bardzo wielu rozwiązań wdrażanych przez poszczególne systemy gospodarcze charakterystyczną grupę stanowią konstrukcje związane z uprzywilejowaniem strefowym. Przykładem takich rozwiązań są specjalne strefy ekonomiczne, będące jednym z instrumentów polityki regionalnej prowadzonej przez państwo.

2. Pojęcie i rodzaje stref uprzywilejowanych

Próbę zdefiniowania specjalnej strefy ekonomicznej warto zacząć od określenia znaczenia strefy uprzywilejowanej. Według K. Budzowskiego i J. Światowic termin ten odnosi się do terenu wyodrębnionego z obszaru celnego państwa, na którym obowiązują specjalne przepisy. Uprzywilejowanie strefy polega na stworzeniu dla działających w niej podmiotów korzystniejszych warunków prawnych, administracyjnych, fiskalnych, celnych lub finansowych w porównaniu z tymi, które obowiązują powszechnie na terenie danego kraju, przejawiających się m.in. „wakacjami podatkowymi”, zwolnieniami lub ulgami w podatku dochodowym, zwolnieniami z opłat celnych, uproszczeniem procedur celnych w stosunku do towarów i materiałów eksportowanych i importowanych do strefy, ułatwieniami w transferze zysków za granicę, redukcją lub zwolnieniami z opłat lokalnych, uproszczeniem wymogów z zakresu rachunkowości, zastosowaniem przyspieszonej amortyzacji, zmniejszeniem obciążeń pracowniczych, preferencji bądź gwarancji kredytowych, zmniejszeniem lub zniesieniem podatku gruntowego, uproszczeniem procedury zatrudniania i zwalniania pracowników². Wymienione wyżej udogodnienia dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej na obszarze stref uprzywilejowanych mają na celu wyzwolenie dodatkowej przedsiębiorczości w tych regionach, gdzie jest ona niedostateczna w stosunku do potencjalnych możliwości³.

Duże zróżnicowanie zachęt inwestycyjnych, funkcji oraz zasięgu terytorialnego powoduje, że nie istnieje jeden rodzaj strefy ekonomicznie uprzywilejowanej, co w konsekwencji prowadzi do znacznego zamieszania terminologicznego. W 1991 r. został opublikowany raport zatytułowany *The Challenge of Free Economic Zones in Central and Eastern Europe*⁴, zawierający listę 23 terminów określających różnego typu strefy uprzywilejowane. Zaliczono do nich m.in. bezcłowe strefy handlowe (*Customs Duty Zones*), eksportowe strefy przetwórcze (*Export Processing Zones*

² K. Budzowski, J. Światowic, *Przesłanki tworzenia i warunki funkcjonowania stref uprzywilejowanych*, [w:] *Prace z zakresu handlu zagranicznego*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie nr 501, Wydawnictwo AE, Kraków 1997, s. 7; K. Budzowski, *Ekonomika handlu zagranicznego*, Krakowska Szkoła Wyższa, Kraków 2003, s. 193.

³ C. Pilarska, *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, s. 7-8.

⁴ Zob. *The Challenge of Free Economic Zones in Central and Eastern Europe*, „International Perspectives”, United Nations Conference on Trade and Customs, New York 1991.

– EPZs), wolne strefy produkcyjne (*Free Production Zones*), strefy handlu zagranicznego (*Foreign Trade Zones*), uprzywilejowane strefy inwestycyjne (*Privileged Investment Zones*), strefy przedsiębiorczości (*Enterprise Zones*), wolne porty (*Free Ports*), wolne strefy lotnicze (*Airport Free Zones*), pojedyncze fabryki eksportowej strefy przetwórczej (*Single Factory EPZ*), parki technologiczne (*Technology Parks*), parki naukowe (*Science Parks*), parki logistyczne (*Logistics Parks*) oraz specjalne strefy ekonomiczne (*Special Economic Zone – SEZs*).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się najczęściej trzy typy stref ekonomicznie uprzywilejowanych, którymi są strefy wolnocłowe, specjalne strefy przemysłowe oraz strefy eksportowe⁵ (por. tab. 1).

Inną klasyfikację stref ekonomicznie uprzywilejowanych przedstawił A. Durski w publikacji zatytułowanej *Strefy uprzywilejowane w gospodarce światowej*. Przyjmując jako kryterium przedmiot prowadzonej działalności gospodarczej, podzielił on strefy uprzywilejowane na strefy usługowe, produkcyjne i o charakterze mieszanym (produkcyjno-usługowe)⁶.

W odniesieniu do usługowych stref uprzywilejowanych za najważniejsze przesłanki ich powstania należy uznać stworzenie warunków rozwoju danego regionu, wzrost zatrudnienia, wykorzystanie istniejącej infrastruktury, przyciąganie kapitału zagranicznego, podniesienie konkurencyjności krajowych podmiotów gospodarczych, zastosowanie nowych rozwiązań organizacyjnych, marketingowych itd. Natomiast do najważniejszych powodów powstania produkcyjnych stref uprzywilejowanych można zaliczyć pozyskanie inwestorów zagranicznych, którzy wraz z kapitałem przyniosą wiedzę dotyczącą nowoczesnych technologii i całego procesu funkcjonowania przedsiębiorstwa, poczynając od metod organizacji produkcji przez techniki zarządzania kapitałem ludzkim, marketing, proces sprzedaży⁷.

Po przeprowadzeniu ogólnego podziału stref uprzywilejowanych na strefy usługowe, produkcyjne i o charakterze mieszanym A. Durski wyróżnił następujące ich rodzaje⁸:

- bezcłowe/bezpodatkowe porty, składy i tereny przyportowe, tzn. wolne porty lub wolne obszary celne (na terenie których zwalnia się z ceł, opłat, podatków importowych i pośrednich wszystkie towary wwożone i wywożone)⁹,

⁵ *Export Processing Zones*, Raport Banku Światowego, Washington 1992, s. 25; J. Olszewski, *Export Processing Zones jako nowa forma obszaru specjalnego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1995, nr 11, s. 12-17; M. Ofiarska, *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Zagadnienia publicznoprawne*, Rozprawy i Studia, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2000, s. 44-49.

⁶ A. Durski, *Strefy uprzywilejowane w gospodarce światowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1988, nr 10, s. 93-104. Podobnej klasyfikacji dokonał również A. Wołodkiewicz-Donimirski w pracy zatytułowanej *Specjalne strefy ekonomiczne w świecie*, Biuro Studiów i Ekspertyz, Kancelaria Sejmu, Informacja nr 250, Warszawa 1994.

⁷ K. Budzowski, J. Światowiec, wyd. cyt., s. 79.

⁸ A. Durski, wyd. cyt.,

⁹ Na podstawie ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. Prawo celne powołano polskie wolne obszary celne (WOC). W Polsce istniało 8 takich obszarów.

Tabela 1. Typy stref ekonomicznie uprzywilejowanych na świecie

Typ strefy	Opis
Strefy wolnocłowe	Zwane inaczej wolnymi obszarami celnymi (<i>Free Trade Zones – FTZs</i>) charakteryzują się zwolnieniem towarów wprowadzanych na dany obszar ze wszystkich lub znacznej części opłat celnych. W zasadzie strefy te tworzy się dla handlu detalicznego, choć w wielu krajach powstają także strefy wolnocłowe z wyłącznym przeznaczeniem dla producentów lub handlu hurtowego. Zajmują one obszar od kilku do kilkunastu tys. ha. Na początku lat 90. XX wieku ten typ stref uprzywilejowanych występował w blisko 20 państwach europejskich (najwięcej w Szwajcarii i Hiszpanii). W USA funkcjonowało w tym okresie ponad 140 takich stref oraz kilkaset o niewielkich rozmiarach, zwanych substrefami
Specjalne strefy przemysłowe	Określane także w polskiej terminologii jako specjalne strefy ekonomiczne (natomiast w terminologii angielskiej używa się zamiennie: <i>Industrial Estates – IE</i> lub <i>Industrial Park, Industrial District, Industrial Area</i>) stanowią wydzielone obszary, w których prowadzenie działalności gospodarczej wymaga uzyskania odpowiedniego zezwolenia właściwych władz. Daje ono prawo do korzystania z pełnego lub częściowego zwolnienia z różnego rodzaju opłat i podatków. Pierwsza tego typu strefa uprzywilejowana powstała w 1899 r. w Chicago (<i>Clearning Industrial District</i>). Po drugiej wojnie światowej specjalne strefy przemysłowe zaczęły powstawać w krajach europejskich (Wielka Brytania i Francja) oraz krajach azjatyckich (Singapur, Malezja). Działające współcześnie kompleksy przemysłowe są bardzo zróżnicowane organizacyjnie. Najczęściej zalicza się do nich centra drobnej wytwórczości (ośrodki rzemiosła), parki przemysłowe (strefy gospodarcze), inkubatory przedsiębiorczości (ośrodki rozwoju przedsiębiorczości), centra technologiczne i innowacyjne (ośrodki rozwoju technologii i innowacji) oraz parki naukowe (parki technologiczne)*
Strefy eksportowe	Strefy te (<i>Export Processing Zones – EPZs</i>) łączą w sobie elementy strefy wolnocłowej i specjalnej strefy przemysłowej. U podstaw tworzenia tego typu stref znajduje się potrzeba przyciągnięcia kapitału zagranicznego oraz pobudzenia produkcji na eksport. Podmioty gospodarcze działające w takiej strefie zobowiązane są do produkowania towarów z przeznaczeniem na eksport. Zmniejszenie wskaźników eksportowych może doprowadzić do utraty przyznanych wcześniej przywilejów celnych lub podatkowych. Rozwój eksportowych stref przetwórczych datuje się na drugą połowę XX wieku. Początkowo strefy te powstawały jedynie w drodze przekształcenia istniejących wolnych obszarów celnych. Obecnie tworzy się je samodzielnie i stanowią one najliczniejszą, choć zarazem najbardziej zróżnicowaną grupę spośród wymienionych stref. Regulacje prawne poszczególnych stref eksportowych bardzo różnią się między sobą

* Charakterystykę poszczególnych typów zorganizowanych kompleksów przemysłowych przedstawił K.B. Matusiak w pracy zatytułowanej *Parki technologiczne. Instytucjonalne wspieranie przedsiębiorczości, procesów innowacyjnych i rozwoju regionalnego*, Fundacja Inkubator, Łódź 1995, s. 13 i n.

Źródło: C. Pilarska, *Funkcjonowanie stref ekonomicznie uprzywilejowanych w Polsce i ich rola w przyciąganiu kapitału zagranicznego*, [w:] Z. Dach (red.), *Gospodarka Polski na przełomie wieków*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2002, s. 193-194.

- bezcłowe/bezpodatkowe strefy handlowe, tzn. sklepy wolnocłowe (na terenie których z cła i podatków pośrednich zwalniane są towary wywożone za granicę)¹⁰,
- wolne strefy bankowe (na terenie których podmioty gospodarcze zwalniane są z kontroli dewizowej, konieczności utrzymywania określonej wysokości rezerw, a także mają swobodę w ustalaniu stopy procentowej i kursów walut),
- wolne strefy ubezpieczeniowe (na terenie których nie obowiązują krajowe przepisy ubezpieczeniowe),
- bezcłowe, proeksportowe strefy produkcyjne, tzw. wolne strefy eksportowe lub eksportowe strefy przetwórcze (w których stosowany jest szereg zwolnień dla firm produkujących na eksport, jak np. zwolnienia z ceł, podatków bezpośrednich i pośrednich oraz uproszczenie procedur formalnoprawnych dla inwestorów zagranicznych),
- specjalne strefy ekonomiczne (na terenie których stosuje się zwolnienia z ceł, ulgi podatkowe, niskie czynsze dzierżawne oraz udogodnienia dla inwestorów zagranicznych).

Do tej klasyfikacji należy dodać osobny rodzaj stref uprzywilejowanych, jaki stanowią parki technologiczne (tzw. technoparki lub parki nauki), na terenie których inwestują firmy wykorzystujące zaawansowane technologie oraz współpracujące z laboratoriami badawczymi i instytutami naukowymi. Przedsiębiorcy działające w parkach nauki korzystają z zachęt finansowych w postaci ulg i zwolnień podatkowych, grantów i dotacji rządowych oraz nowoczesnej infrastruktury przemysłowej i naukowo-badawczej¹¹.

K. Budzowski, przyjmując za kryterium podziału formę organizacji i zakres prowadzonej działalności gospodarczej, wyodrębnił z kolei następujące rodzaje stref uprzywilejowanych¹²:

- strefy wolnego handlu,
- strefy handlu zagranicznego,
- eksportowe strefy przetwórcze,
- specjalne strefy ekonomiczne,
- wolne strefy ekonomiczne,
- parki technologiczne.

Natomiast zdaniem J. Brdulaka i D. Niedziółki najbardziej uniwersalny i funkcjonalnie najpełniejszy z uwagi na cel i specjalizację gospodarczą jest podział, który obejmuje trzy typy stref ekonomicznie uprzywilejowanych, a mianowicie strefy handlowe, produkcyjne i usługowe¹³.

¹⁰ W Unii Europejskiej, w celu zapewnienia równej konkurencji między podmiotami gospodarczymi, od 1 lipca 1999 r. tego typu strefy uległy likwidacji.

¹¹ A. Bazydło, M. Smętkowski, *Specjalne strefy ekonomiczne – światowe zróżnicowanie instrumentu*, [w:] E. Kryńska (red.), *Polskie specjalne strefy ekonomiczne – zamierzenia i efekty*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 21.

¹² K. Budzowski, wyd. cyt., s. 196-201.

¹³ J. Brdulak, D. Niedziółka, *Specjalne strefy ekonomiczne i wolne obszary celne jako czynniki kształtowania innowacyjnej struktury przedsiębiorstw*, [w:] J. Brdulak (red.), *Przedsiębiorstwo w*

3. Powstanie i rozwój specjalnych stref ekonomicznych

Tworzenie stref o charakterze uprzywilejowanym ma bardzo długą historię. Jako pierwsze uzyskały oficjalnie specjalny status, polegający na zwolnieniu z opłat (głównie ceł i podatków) oraz przepisów obowiązujących poza ich terenem, niektóre porty morskie (np. włoski port Reggio w 1547 r.). W XVIII wieku funkcjonowały takie porty, jak Gibraltar (od 1701 r.), a także Aden, Singapur czy Hongkong¹⁴. Natomiast w XIX wieku wiele portów zachodnioeuropejskich miało status strefy wolnego handlu, np. Sztokholm, Kopenhaga, Hamburg czy też Brema. W portach tych wydzielone były pewne obszary, gdzie towary mogły być składowane i przechowywane bez wnoszenia opłat celnych. Działalność tego typu stref ekonomicznie uprzywilejowanych koncentrowała się przede wszystkim na handlu, przechowywaniu towarów i dystrybucji. W strefach wolnego handlu obowiązywał zakaz prowadzenia działalności produkcyjnej¹⁵.

Pierwszą bezcełową strefą o charakterze produkcyjnym była strefa w Puerto Rico utworzona w 1951 r., ale bardziej znanym przykładem jest przemysłowa strefa wolnocłowa, powszechnie znana jako eksportowa strefa przetwórcza w Shannon, w Irlandii, która powstała w roku 1959¹⁶. Dopiero w latach 70. XX wieku odnotowano znaczący wzrost zainteresowania instrumentami uprzywilejowania strefowego. Nowe strefy powstawały głównie w krajach rozwijających się, takich jak Tajwan (Kaoshiung, 1965 r.), Korea (Masan, 1971 r.), Malezja (Penang, 1971 r.), Filipiny (Bataan, 1971 r.) oraz innych krajach w Azji, Afryce Środkowej, Ameryce Południowej i Europie. Eksportowe strefy przetwórcze charakteryzowały się następującymi cechami¹⁷:

- obejmowały ściśle określony teren, którego rozmiar zazwyczaj nie przekraczał 300 ha,
- produkty wytwarzane w strefie były przeznaczone wyłącznie na eksport,
- materiały potrzebne do produkcji były zwalniane z opłat celnych,
- działalność gospodarcza mogła być prowadzona wyłącznie przez inwestorów zagranicznych,
- działalność gospodarcza mogła mieć wyłącznie charakter produkcyjny,

regionalnym środowisku innowacyjnym XXI wieku, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 43.

¹⁴ Zob. *Założenia ustanowienia w Polsce specjalnych stref ekonomicznych (propozycja)*, przygotowane przez Biuro Pełnomocnika Ministra Przemysłu i Handlu ds. Specjalnych Stref Ekonomicznych przy współpracy Agencji Rozwoju Przemysłu SA oraz International Development Ireland z Shannon, czerwiec 1993.

¹⁵ A. Durski, wyd. cyt.

¹⁶ Początkowo irlandzka strefa funkcjonowała jako wolnocłowa Shannon Free Zone. Jednakże z uwagi na to, że działalność handlowa okazała się niewystarczająca, umożliwiono prowadzenie na terenie tej strefy działalności produkcyjnej.

¹⁷ A. Bazydło, M. Smętkowski, wyd. cyt., s. 18.

- inwestorzy mogli korzystać z różnego typu udogodnień fiskalno-finansowych, tj. niskich czynszów dzierżawnych, całkowitego lub częściowego zwolnienia z podatku dochodowego i innych.

Analizując powyższe cechy, można stwierdzić, że eksportowe strefy przetwórcze są pierwszym stadium rozwoju stref ekonomicznie uprzywilejowanych, w których dopuszczono możliwość prowadzenia działalności produkcyjnej, a zatem w strefach przemysłowo-handlowych działalność jest skoncentrowana na produkcji, przede wszystkim na produkcji eksportowej (w pewnych warunkach jest dopuszczona sprzedaż na rynek wewnętrzny). O ile w przypadku stref wolnego handlu ulgi dotyczyły jedynie regulacji celnych, o tyle w przypadku eksportowych stref przetwórczych najczęściej występują również preferencje podatkowe. Głównym celem tworzenia stref handlowych jest wspieranie handlu tranzytowego i sprawnej dystrybucji towarów, natomiast strefy przemysłowo-handlowe zakłada się przeważnie w celu popierania produkcji eksportowej, walki z bezrobociem, aktywizacji regionu oraz ułatwienia dostępu do nowoczesnych technologii¹⁸.

Dalsza ewolucja tego typu stref ekonomicznie uprzywilejowanych doprowadziła do przeobrażenia i rozwinięcia cech stymulujących produkcję oraz ukształtowania całego spektrum nowych instrumentów polityki gospodarczej, znacznie odbiegających od przedstawionego pierwowzoru¹⁹.

W zależności od poziomu rozwoju gospodarczego, cele, jakie mają być osiągnięte w ramach deregulacji obszarów terytorialnych lub przedmiotowych, stają się bardziej „wyrafinowane”. Kraje rozwijające się zdecydowanie traktują strefy jako instrument polityki makroekonomicznej, starając się przez nie wpływać na szeroko rozumiany wzrost gospodarczy. Wszystkie inne aspekty, w tym związane ze wspieraniem rozwoju regionalnego, mają najczęściej drugorzędne znaczenie. W krajach wysoko rozwiniętych strefy służą ściśle określonym celom (wspieranie rozwoju konkretnych regionów, określonych rodzajów działalności), stąd też w literaturze przedmiotu zdecydowanie przedstawia się zarówno odrębne grupy celów, jak i model stref, zauważa się różne rodzaje działalności traktowanej preferencyjnie oraz określa się warunki optymalnego funkcjonowania obszarów strefowych²⁰. Porównanie zastosowania stref ekonomicznie uprzywilejowanych w obu modelach gospodarek przedstawia tab. 2.

Według szacunków Międzynarodowej Organizacji Pracy (*International Labour Organization* – ILO) w 2006 r. na terenie 130 krajów działało 3500 stref uprzywilejowanych gospodarczo, a firmy zlokalizowane na ich obszarze dawały zatrudnienie 66 mln pracowników²¹. W porównaniu z danymi z roku 1997 (według tych danych

¹⁸ A. Wołodkiewicz-Donimirski, wyd. cyt., s. 2.

¹⁹ Zob. *The Challenge...*

²⁰ B. Fiedor (red.), *Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna INVEST-PARK. Bilans pierwszej dekady, wpływ na region i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2007, s. 21.

²¹ J.P. Singa Boyenge, *ILO Database on Export Processing Zones*, Working Paper, International Labour Office, Geneva, April 2007, s. 1-2, <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/themse/epz/epz-db.pdf>.

na świecie istniało 850 stref ekonomicznie uprzywilejowanych, na terenie których pracowało blisko 27 mln osób) oznacza to niezwykle dynamiczny wzrost zarówno liczby stref, jak i liczby zatrudnionych w nich pracowników.

Tabela 2. Porównanie roli strefy ekonomicznie uprzywilejowanej w kraju rozwijającym się i w kraju wysoko rozwiniętym

Kryterium	Kraj rozwijający się	Kraj wysoko rozwinięty
Cel powstania	Wzrost gospodarczy osiągnięty poprzez napływ inwestycji zagranicznych oraz aktywizację wolnej siły roboczej	Rozwiązanie określonych problemów regionalnych lub lokalnych, które mogą mieć wpływ na dynamikę rozwoju całego państwa
Model systemowy	Strefa uprzywilejowana przybiera kształt zamkniętej enklawy położonej na obszarze od 10 do 300 ha. Charakterystyczną cechą jest skromna sieć powiązań ekonomicznych między podmiotami ze strefy i spoza niej. Na terenie strefy obowiązują określone regulacje mające na celu ograniczenie zbędnych formalności prawnych i administracyjnych, a także odrębne przepisy natury fiskalnej	Głównym założeniem tworzenia strefy uprzywilejowanej gospodarczo jest maksymalizacja jej oddziaływania na otoczenie. W związku z tym podejmuje się zabiegi zmniejszające możliwość wystąpienia efektu enklawy czy też wypychania. Występuje bardzo rozbudowany system działań uzupełniających, które zawierają elementy stymulujące rozwój zarówno w strefie, jak i poza nią. Dąży się do utworzenia gęstej sieci powiązań, która przyspieszy rozwój danego regionu
Rodzaje działalności	Działalność jest bardzo zróżnicowana i może ona dotyczyć jednej strefy lub porównania poszczególnych stref między sobą. Najczęściej typowym zjawiskiem jest mała wartość dodana wytworzonego produktu	Przeważają przedsięwzięcia kapitałochłonne ze znacznym zaawansowaniem technologicznym
Warunki funkcjonowania	Z uwagi na uwarunkowania charakterystyczne dla państw rozwijających się lokalizacja stref ekonomicznie uprzywilejowanych jest jednym z podstawowych problemów. Należy zwrócić uwagę na dostępność odpowiedniej infrastruktury technicznej oraz uregulowania administracyjne i prawne scalające całość układu strefowego z organizmem gospodarczym państwa	Działalność podejmowana jest najczęściej w miejscach doskonale przystosowanych pod względem infrastrukturalnym. Zagrożeniem mogą być natomiast wysokie koszty funkcjonowania związane z poziomem wykształcenia oraz płac pracowników wysoko wykwalifikowanych

Źródło: P. Broszkiewicz, *Specjalne strefy ekonomiczne jako czynnik rozwoju regionalnego (na przykładzie Dolnego Śląska w latach 1997-2005)*, Rozprawa doktorska, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2006.

Jak już wcześniej wspomniano, specjalna strefa ekonomiczna zaliczana jest do szerszej kategorii, jaką jest strefa uprzywilejowana. Pojęcie specjalnej strefy ekonomicznej nie jest jednoznaczne. Termin ten można bowiem rozpatrywać zarówno w aspekcie prawnym, jak i ekonomicznym. W ujęciu prawnym specjalna strefa ekonomiczna jest enklawą na terytorium państwa, gdzie nie mają zastosowania przepisy regulujące krajową działalność gospodarczą. Jest to specyficzna konstrukcja prawno-polityczna, tworzona punktowo na podstawie przyjętych regulacji prawnych, stwarzająca dla rozwoju przedsiębiorstw atrakcyjniejsze warunki niż panujące poza strefą. Natomiast w ujęciu ekonomicznym specjalna strefa ekonomiczna stanowi instrument nieaktywnej polityki przemysłowej państwa. W sposób regulowany ustawą państwo ustanawia szczególne udogodnienia dla prowadzenia działalności handlowej i/lub produkcyjnej dla firm krajowych i zagranicznych w wybranej lokalizacji. Jest to więc forma pośredniej pomocy państwa przedsiębiorstwom, a zarazem regionom²².

Z kolei w wąskim znaczeniu specjalna strefa ekonomiczna to obszar o ściśle określonych granicach, na terenie którego obowiązują szczególne regulacje prawne, mające na celu stworzenie atrakcyjniejszych warunków prowadzenia działalności gospodarczej²³.

Termin specjalna strefa ekonomiczna może być też pojmowany szeroko i wówczas oznacza on różnorodne formy zapewniania przez państwo na określonych obszarach szczególnych warunków stymulujących rozwój działalności gospodarczej.

Ujmując specjalne strefy ekonomiczne w szersze ramy, można stwierdzić, że stanowią one element gospodarki światowej, którego celem jest budowanie mechanizmów powiązań na rynku międzynarodowym za pomocą układu specjalnych bodźców ekonomicznych i finansowych²⁴.

Zdaniem M. Mokrzyca instytucja specjalnych stref ekonomicznych, z uwagi na przyznawanie zwolnień i preferencji podatkowych, może być traktowana jako szczególnego rodzaju pomoc państwa, stosowana w celu wspierania rozwoju gospodarczego pewnych regionów²⁵.

4. Podsumowanie

Specjalne strefy ekonomiczne mają duże znaczenie dla gospodarki narodowej, gdyż napędzają rozwój gospodarczy, pod warunkiem że są właściwie wykorzystywanym instrumentem polityki regionalnej państwa. Specjalne strefy ekonomiczne prowa-

²² A. Bazydło, M. Smętkowski, wyd. cyt., s. 17.

²³ Zob. M. Bręczewska, *Specjalne strefy ekonomiczne*, „Nowe Życie Gospodarcze” 1997, nr 28.

²⁴ S. Korenik, *Uwarunkowania ekonomiczne tworzenia specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] M. Obrębalski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 785, Wydawnictwo AE, Wrocław 1998, s. 137.

²⁵ M. Mokrzyca, *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce jako instrument rozwoju regionalnego na tle standardów zachodnioeuropejskich*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu nr 2-3 (9-10), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 1998, s. 107.

dzone w odpowiedni sposób generują znaczne przychody, tworzą nowe miejsca pracy oraz infrastrukturę przemysłową, której brakuje wielu krajom. Dodatkowo przyczyniają się do budowy kapitału ludzkiego w sposób bezpośredni i pośredni. Poprzez system szkoleń, a także przez doświadczenia praktyczne niewykwalifikowana siła robocza podnosi swoje kwalifikacje i umiejętności. Podnoszenie kwalifikacji dotyczy zarówno pracowników produkcyjnych, jak i kierownictwa. Te efekty przenoszą się również na rynek krajowy poprzez interakcje zachodzące między strefami ekonomicznymi a przedsiębiorstwami krajowymi spoza strefy.

Właściwie zarządzane i zintegrowane z gospodarką narodową specjalne strefy ekonomiczne wprowadzają długoterminową dynamikę w rozwoju krajów macierzystych. Z wieloletnich doświadczeń funkcjonowania stref na świecie wynika, że dają one zdecydowanie lepsze efekty w tych krajach, w których prowadzona przez rząd polityka fiskalna i monetarna jest jasno określona i stabilna, regulacje prawne dotyczące własności prywatnej oraz inwestowania są przejrzyste i nie ma restrykcji dotyczących wymiany handlowej z zagranicą. Okazuje się, że znaczne zachęty podatkowe, jak „wakacje podatkowe”, nie są tak istotne dla funkcjonowania stref. Większe znaczenie mają podatki pośrednie, które powinny być zrjonalizowane i minimalizowane przez rząd²⁶.

Literatura

- Bazydło A., Smętkowski M., *Specjalne strefy ekonomiczne – światowe zróżnicowanie instrumentu*, [w:] E. Kryńska (red.), *Polskie specjalne strefy ekonomiczne – zamierzenia i efekty*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Brdulak J., Niedziółka D., *Specjalne strefy ekonomiczne i wolne obszary celne jako czynnik kształtowania innowacyjnej struktury przedsiębiorstw*, [w:] J. Brdulak (red.), *Przedsiębiorstwo w regionalnym środowisku innowacyjnym XXI wieku*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
- Bręczewska M., *Specjalne strefy ekonomiczne*, „Nowe Życie Gospodarcze” 1997, nr 28.
- Broszkiewicz P., *Specjalne strefy ekonomiczne jako czynnik rozwoju regionalnego (na przykładzie Dolnego Śląska w latach 1997-2005)*, Rozprawa doktorska, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Budzowski K., *Ekonomika handlu zagranicznego*, Krakowska Szkoła Wyższa, Kraków 2003.
- Budzowski K., Światowiec J., *Przesłanki tworzenia i warunki funkcjonowania stref uprzywilejowanych*, [w:] Prace z zakresu handlu zagranicznego, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie nr 501, Wydawnictwo AE, Kraków 1997.
- Durski A., *Strefy uprzywilejowane w gospodarce światowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1988, nr 10. *Export Processing Zones*, PREM Notes, „Economic Policy” no. 11, The World Bank 1998.
- Export Processing Zones*, Raport Banku Światowego, Washington 1992.
- Fiedor B. (red.), *Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna INVEST-PARK. Bilans pierwszej dekady, wpływ na region i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2007.
- Korenik S., *Gospodarka oparta na wiedzy w skali regionu*, [w:] Z. Przybyła (red.), *Gospodarka przestrzenna X*, Wydawnictwo Turystyczne „PLAN”, Jelenia Góra 2007.

²⁶ *Export Processing Zones*, PREM Notes, „Economic Policy” no. 11, The World Bank 1998, s. 3.

- Korenik S., *Uwarunkowania ekonomiczne tworzenia specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] M. Obrębski (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 785, Wydawnictwo AE, Wrocław 1998.
- Matusiak K.B., *Parki technologiczne. Instytucjonalne wspieranie przedsiębiorczości, procesów innowacyjnych i rozwoju regionalnego*, Fundacja Inkubator, Łódź 1995.
- Mokrzyć M., *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce jako instrument rozwoju regionalnego na tle standardów zachodnioeuropejskich*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu nr 2-3 (9-10), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 1998.
- Ofiarska M., *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Zagadnienia publicznoprawne*, Rozprawy i Studia, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2000.
- Olszewski J., *Export Processing Zones jako nowa forma obszaru specjalnego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1995, nr 11.
- Pilarska C., *Funkcjonowanie stref ekonomicznie uprzywilejowanych w Polsce i ich rola w przyciąganiu kapitału zagranicznego*, [w:] Z. Dach (red.), *Gospodarka Polski na przełomie wieków*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2002.
- Pilarska C., *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009.
- Singa Boyenge J.P., *ILO Database on Export Processing Zones*, Working Paper, International Labour Office, Geneva, April 2007, <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/themse/epz/epz-db.pdf>.
- The Challenge of Free Economic Zones in Central and Eastern Europe*, „International Perspectives”, United Nations Conference on Trade and Customs, New York 1991.
- Wołodkiewicz-Donimirski A., *Specjalne strefy ekonomiczne w świecie*, Biuro Studiów i Ekspertyz, Kancelaria Sejmu, Informacja nr 250, Warszawa 1994.
- Założenia ustanowienia w Polsce specjalnych stref ekonomicznych (propozycja)*, przygotowane przez Biuro Pełnomocnika Ministra Przemysłu i Handlu ds. Specjalnych Stref Ekonomicznych przy współpracy Agencji Rozwoju Przemysłu SA oraz International Development Ireland z Shannon, czerwiec 1993.

THE ESSENCE AND ORIGIN OF SPECIAL ECONOMIC ZONES

Summary: Special economic zones, which can be found in many countries, are used to attract new investors. It has been said that if there were more effective ways of attracting investors it would not be necessary to create privileged areas in many countries in relation to the rest of their territory. In spite of including SEZs into a group of important factors which influence the regional development of Poland, their existence and rules of their functioning have been the subject of discussions in the negotiations with the European Union. The main object of this article is to present the essence and origin of special economic zones.